

SUMMARY

Bykova M. Professional self-identification of the personality as a way of self-realization.

The article discusses the nature and interaction of concepts “professional self-identification” and “self-realization”. The approaches to the definition, stages, structure, performance criteria of these concepts are analyzed. Professional self-determination is defined as the process of formation of the personality’s relationships with professional environment and the way of its realization, an integral part of a holistic life of self-determination. Self-realization is seen as a conscious process of thorough investigating and growth of potential and incentive-motivational essential powers of a person, as the process of affirmation of the self, which provides self-knowledge and self-education.

It is proved that professional identity is a managed process and, thus, offered educational support to students with the aim to realize their potentials, to reveal the abilities and inclinations, thus increasing the efficiency of the process of self-realization. The leading trends are defined: humanization of society and education; the possibility of systematic and continuous education throughout life; the dominant position of creativity in the education system, that is, change of strategies to personal that make the development of fundamental knowledge with the help of a teacher, their parallel use in practice and creating conditions for the use of knowledge in unforeseen circumstances, on the basis of the developed creative skills; application of modern system of professional orientation, which should help everyone to fully develop his/her own potential (gift, talent, originality of thoughts and actions, professionalism), which is determined by the nature of social relations, formation of a perceived need for an adequate professional self-determination is carried out in practical creative activities through the integration of social, cognitive, and socio-labor activity of the individual. It is determined by the value of the level of development of creative abilities in the process of professional self-determination. It is assumed that the mechanism of self-realization in its fundamental aspects corresponds to creativity, creativity is considered as a constant attribute of the activity of the individual, the attribute of any profession. Thus the desire for professional self-determination is inherent to every individual and is essentially a reflection of a more basic need – fulfillment.

Key words: professional self-determination, self-realization, creativity, self-actualization, personal potential, self-development, self-improvement, self-fulfillment, professional activities.

УДК 378.14-057.87:613

Ю. Д. Бойчук¹, І. М. Авдеєнко², А. В. Турчинов¹

¹Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

²Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті представлено результати дослідження проблеми розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу; визначено сутність і складові культури здоров'я студентської молоді; схарактеризовано вплив освітнього середовища на розвиток культури здоров'я студентів; уточнено критерії, показники й рівні розвитку досліджуваної якості. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Ключові слова: здоров'я, культура здоров'я, студенти, вищий навчальний заклад, професійна підготовка, освітнє середовище, педагогічні умови, розвиток.

Постановка проблеми. Виникнення у XXI ст. імперативу виживання диктує необхідність переходу до нової загальнолюдської планетарної стратегії збереження здоров'я населення. Збільшення потоку інформації, інтенсифікація навчального процесу, напружена розумова діяльність і гіподинамія, яка прогресує, призводять до істотного зниження показників функціонального стану систем організму й фізичної працездатності студентів вищих навчальних закладів (далі ВНЗ). Тому міцне здоров'я в поєднанні із соціальною зрілістю є однією з умов здобуття вищої освіти майбутніми фахівцями в умовах ВНЗ. Для студентської молоді посилюється значущість парадигми здорового способу життя зі зрослим обсягом фізичної активності у зв'язку з особливостями навчальної діяльності та специфікою майбутньої професії [3].

Зазначена актуальність посилюється негативними наслідками практичної діяльності в доквіллі, тенденціями щодо зростання захворюваності молоді, масовим поширенням шкідливих звичок, знеціненням індивідуального й суспільного здоров'я, погіршенням екологічної ситуації в Україні. За таких обставин вирішення проблеми формування культури здоров'я студентів як майбутніх фахівців має соціальне, педагогічне та професійне значення.

Формування зазначеної якості покликане оптимізувати освітньо-виховний процес у вищій школі та сприяти створенню педагогічних умов, не обхідних для ефективного формування культури здоров'я студентів; впровадженню системного підходу до педагогічного забезпечення цього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Необхідність наукового вивчення та практичного вирішення окресленої проблеми спонукає вчених у галузі філософії, психології, валеології, культурології, педагогіки до здійснення наукового пошуку. Заслужують на особливу увагу праці, у яких висвітлюється питання модернізації навчально-виховного процесу у вищій школі (В. Кремень, В. Лозова, І. Прокопенко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, А. Троцько та ін.), формування здорового способу життя особистості (М. Амосов, І. Бех, І. Зязюн, М. Євтух та ін.), культури здоров'я (В. Бароненко, О. Ващенко, В. Горащук, Г. Кривошеєва та ін.), валеологічної культури (Т. Бойченко, І. Брехман, Е. Вайнер, В. Колбанов та ін.), можливостей впровадження навчально-виховних програм щодо здорового способу життя (І. Зверева, В. Лях та ін.), сучасної організації неперервної валеологічної освіти і виховання молоді (І. Волкова, Т. Нікіфорова, В. Оржеховська та ін.), валеологізації навчально-виховного процесу у вищій школі (Ю. Бойчук, О. Бондаренко, О. Іонова, М. Гончаренко та ін.), впливу валеологічних знань і вмінь на якісні показники професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей (В. Бобрицька, Г. Кондрацька, Г. Майборода та ін.).

Результати науково-педагогічних досліджень учених мають важливе значення для осмислення та практичного вирішення вказаної проблеми, дозволяють виділити окремі її аспекти та визначити завдання вищої школи, пов'язані з формуванням культури здоров'я студентської молоді. Проте в сучасній літературі ще недостатньо розроблено питання, що стосуються наукового обґрунтування педагогічних умов, що необхідні для забезпечення ефективності формування культури здоров'я студентів в освітньому середовищі ВНЗ [1; 2; 4].

Метою статті є виявлення впливу теоретично обґрунтованих педагогічних умов на формування культури здоров'я студентів в освітньому середовищі ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. У результаті теоретичного аналізу проблеми зазначено, що розвиток культури здоров'я є актуальною науково-педагогічною проблемою, яка посідає важливе місце в системі педагогічної діяльності й розглядається як пріоритетний напрям освітньо-виховної роботи вищої школи. У процесі наукового пошуку з'ясовано, що дослідники визначають сутність культури здоров'я як: особистісну якість (В. Белов, Є. Вайнер, В. Горашук, В. Колбанов та ін.); результат збереження та зміцнення здоров'я (Є. Казін, М. Романцов, В. Скумін та ін.); підсистему загальної культури (Л. Пакушина, Н. Панова, Н. П'ясецька та ін.); складову професіоналізму особистості (О. Багрянцев, Ю. Бойчук, В. Коваль та ін.). Учені розглядають розвиток культури здоров'я як складову професіоналізму студентів-майбутніх фахівців. У нашому дослідженні культура здоров'я студентів розглядається як інтегроване професійно-особистісне утворення, що зумовлює їхню готовність до ефективного вирішення завдань здоров'язбережувальної спрямованості з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності.

Культура здоров'я студентів передбачає усвідомлення своїх мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, наявність набутих знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, способи збереження та зміцнення здоров'я та набуття вмінь особистої гігієни, профілактики захворювань, оздоровлення, консультування з питань здоров'я. Основними складовими культури здоров'я студентів є: ціннісно-мотиваційна (наявність стійких мотивів до оволодіння культурою здоров'я, позитивне ставлення та інтерес до цінностей здоров'я і питань валеологічних змісту), інформаційно-змістова (засвоєння та усвідомлення валеологічних знань, що забезпечують успішність здійснення професійної діяльності: закономірності формування здорового способу життя, вплив шкідливих звичок, профілактика захворювань тощо) та організаційно-поведінкова (оволодіння способами валеологічної діяльності з урахуванням специфіки професійної діяльності).

Для розвитку культури здоров'я студентів провідне значення має освітнє середовище ВНЗ. Особлива роль середовища в розвитку особистості аналізувалася в працях І. Бех, О. Бельорін-Еррера,

А. Бодальова, А. Гагаріна, С. Дерябо, В. Іванової, Є. Климова, Г. Ковальова, Ю. Кулюткіна, О. Макагона, Ю. Мануйлова, В. Орлова, В. Панова, В. Сітарова, І. Щербак, В. Ясвіна та інших дослідників. Проведений аналіз наукової літератури дав можливість розглядати середовище як складну динамічну систему, яка здатна змінюватися, перебудовуватися залежно від зовнішніх умов, впливати на актуалізацію потенціалу особистості.

Установлено, що освітнє середовище ВНЗ – це система впливів і умов формування особистості студента, які містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні ВНЗ. Це прямі й непрямі виховуючо-навчальні дії, які реалізують педагогічні настанови викладачів, що характеризують завдання, мету, методи, засоби і форми освітнього процесу. З'ясовано, що середовищний підхід дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість студента у сферу проектування освітнього середовища, де відбувається його самонавчання й саморозвиток. Отже, у процесі взаємодії студента із середовищем активізуються механізми його внутрішньої пізнавальної активності. І чим більше студент використовує можливості середовища, тим більш успішно відбуваються процеси його вільного й активного саморозвитку, оскільки особистість одночасно стає і творцем, і продуктом свого середовища.

З метою відображення здоров'язбережувального ефекту освітнього середовища деякими науковцями введені такі поняття, як: «здоров'яорієнтоване освітнє середовище» – сукупність управлінських, організаційних і навчальних умов, спрямованих на формування, зміцнення та збереження фізичного, психологічного, соціального й духовного здоров'я та адаптації учасників освітнього процесу через використання комплексу психологічних, соціально-педагогічних, валеологічних і медико-фізіологічних засобів і методів супроводження освітнього процесу, профілактики чинників ризику для здоров'я, організації комплексу оздоровчих заходів.

Із метою визначення рівня розвитку культури здоров'я студентів визначено відповідні критерії та показники. До них віднесено: вияв інтересу до валеологічних питань, наявність знань валеологічного змісту, характер організації валеологічної діяльності. Вияв інтересу до валеологічних питань засвідчує зацікавленість студентів питаннями валеологічного характеру, потребу у збереженні та формуванні здорового способу життя, єдність життєвих цінностей і ставлення до здоров'я, спрямованість на здійснення валеологічної діяльності й інтерес до валеологічних проблем, мотивацію щодо оволодіння культурою здоров'я, валеологічні ціннісні орієнтації, які необхідні майбутнім фахівцям для здійснення професійної валеологічної діяльності (сприймання здоров'я як цінності, дотримання валеологічних вимог до збереження і зміцнення здоров'я у різних професійних ситуаціях та ін.).

На основі теоретичного аналізу, спостережень за професійною підготовкою науково обґрунтовано педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі ВНЗ. Серед виділених нами педагогічних умов заслуговує на увагу здоров'язбережувальне спрямування навчально-виховного процесу, що пов'язано із забезпеченням пріоритетності питання розвитку культури здоров'я студентів та достатньою участю викладачів у вирішенні цього питання. Успішна реалізація зазначеної педагогічної умови пов'язана з визначенням мети, завдань і напрямів цього процесу, а також усвідомленням викладачами вищої школи необхідності та шляхів системної підготовки студентів до здоров'язбережувальної діяльності.

Здоров'язбережувальне спрямування навчально-виховного процесу передбачає: формування відповідального ставлення до валеологічних цінностей як соціальної, професійної та особистісної категорії; освоєння системи валеологічних знань, понять та уявлень, необхідних для реалізації принципів здорового способу життя; набуття досвіду практичного використання валеологічних цінностей у процесі професійної та особистісно орієнтованої діяльності. Реалізація зазначених мети та завдань передбачає такі напрями навчально-виховної роботи, як: актуалізація валеологічних цінностей у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців; формування їх валеологічної свідомості та стимулювання валеологічної активності.

До педагогічних умов успішного розвитку культури здоров'я студентів нами віднесено їхнє ознайомлення зі знаннями валеологічного змісту. Ця умова зумовлена тим, що в соціально-гуманітарних і фахових дисциплінах лише фрагментарно подано матеріал стосовно змісту та специфіки валеологічних проблем, тому виникає необхідність доповнення їх змісту питаннями фізичного, соціального, духовного та психічного здоров'я, шляхів його зміцнення та збереження. Встановлено, що у процесі засвоєння змісту соціально-гуманітарних навчальних дисциплін (філософія, безпека життєдіяльності, основи екології, вікова фізіологія та ін.) створюються значні можливості для формування валеологічного світогляду, позитивного ставлення до здоров'я, усвідомлення загальних закономірностей взаємодії людини з навколишнім середовищем. Зміст професійно-орієнтованих дисциплін (педагогіка, психологія, вступ до спеціальності та ін.) має значний потенціал для усвідомлення сутності, цілей і завдання валеологічної складової професійної діяльності майбутніх фахівців.

Як важливу педагогічну умову визначено оволодіння студентами способами валеологічної діяльності, яка передбачає внесення змін до змісту проходження виробничої практики, відпрацювання практичних занять і позааудиторної діяльності з метою їх валеологічного збагачення. Ці способи передбачають здійснення валеологічної діяльності на заняттях і під час проходження практики, проведення індивідуальної, просвітницької,

профілактичної роботи, залучення студентів до масових форм роботи з питань збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я. Розроблено програми ознайомчої, волонтерської та дослідницької практики з урахуванням валеологічної складової професійної діяльності.

Серед педагогічних умов формування зазначеної якості визначено розробку й упровадження комплексної програми розвитку культури здоров'я студентів у процесі професійної підготовки, що включала використання освітньо-виховного потенціалу навчальної (узгодження тематичного плану навчальних дисциплін, проведення науково-методичних семінарів для викладачів), науково-дослідної (розробка тем курсових, кваліфікаційних, дипломних і магістерських робіт валеологічного спрямування), позааудиторної (залучення студентів до розробки й реалізації виховних заходів щодо пропаганди здорового способу життя, профілактики порушень здоров'я) та практичної діяльності (складання планів участі студентів у валеологічній діяльності).

Програма дослідження, яка проводилася на базі ХНУ імені В. Н. Каразіна та ХНПУ імені Г. С. Сковороди, передбачала проведення формувального експерименту, спрямованого на перевірку ефективності обґрунтованих на теоретичному рівні педагогічних умов. На підготовчому етапі визначено стан розвитку культури здоров'я студентів контрольної та експериментальної груп, укладено комплексну програму вирішення зазначеної проблеми у вищій школі, надано методичну допомогу викладачам із питань змісту та методики розвитку культури здоров'я студентів.

Під час основного етапу експерименту здійснено заходи, передбачені комплексною програмою формування культури здоров'я студентів. Зокрема, студенти опанували валеологічні знання (профілактика вживання алкоголю, наркотичних речовин, ЗПСШ та ВІЛ/СНІД; закономірності формування здорового способу життя дітей і молоді; участь волонтерів у профілактичній діяльності тощо) залучалися до використання способів валеологічної діяльності (проведення валеохвилинок, круглих столів «Сучасний стан здоров'я населення та шляхи його збереження», «Профілактика професійних захворювань», «У здоровому тілі – здоровий дух!», бесід, лекцій, дискусій, тематичних акцій, розробка тематичних стінгазет та ін.), включення до тематики студентських наукових робіт питань валеологічного спрямування; проведення поза аудиторних валеологічно орієнтованих виховних заходів (кураторські виховні години; тренінгові заняття з питань наркотичної та алкогольної залежності, причин та профілактики самогубств, злочинності, безробіття, психологічної готовності до професійної діяльності; участь у виховних заходах – Тиждень здоров'я, конференції) та практичної підготовки (змінено та доповнено програму проходження педагогічних та виробничих практик).

На підсумковому етапі експерименту проаналізовано його результати, визначено динаміку рівнів розвитку культури здоров'я студентів (рис. 1).

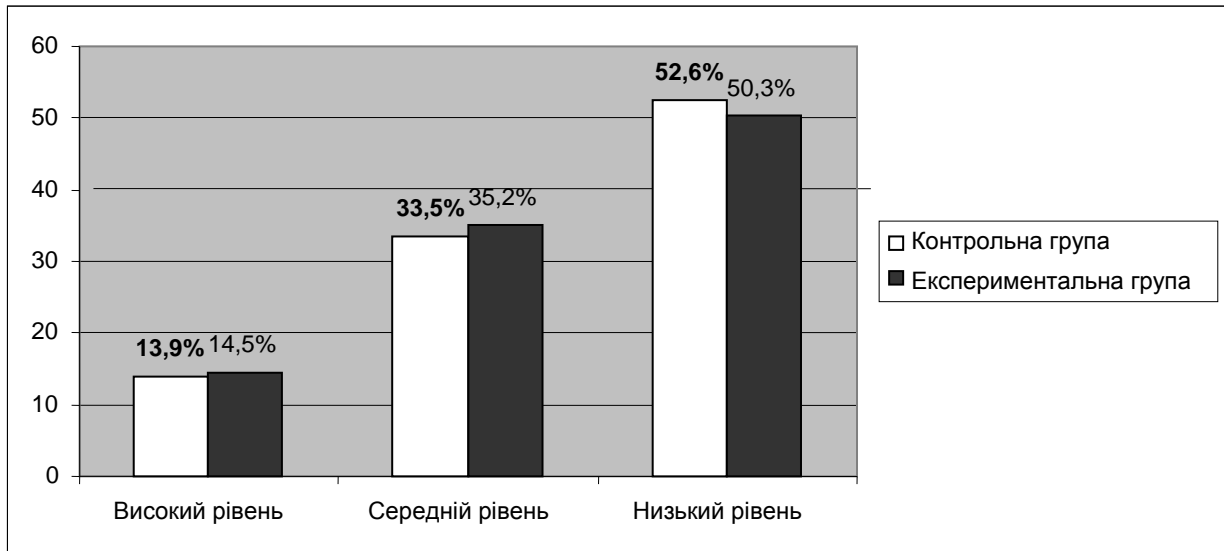

Рис. 1. Динаміка розвитку культури здоров'я студентів контрольної та експериментальної груп (за даними констатувального експерименту)

Як бачимо з наведеного рис. 1, за підсумками формувального експерименту засвідчено позитивні зміни. До високого рівня віднесено 34,7 % студентів експериментальної групи та 19,6 % – контрольної. Лише незначна частина (11,9 %) студентів експериментальної групи характеризувалася низькими показниками, що зумовлює необхідність більш інтенсивної роботи з ними та створення для цього додаткових педагогічних умов. Позитивна динаміка прослідковується й серед групи студентів з середнім рівнем, яка становила 53,4 % для студентів експериментальної групи та 38,7 % – для контрольної.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Результати проведеного експерименту дозволили зазначити, що в розвитку культури здоров'я студентів відбулися суттєві зміни. Вони були характерні для студентів експериментальної групи, у якій студенти засвідчили значно кращі результати порівняно з тими, які відбулись у контрольній групі. Порівняння даних, отриманих до проведення та після завершення експериментальної роботи, засвідчило позитивну динаміку рівнів розвитку культури здоров'я студентів, підтвердило ефективність обґрунтованих на теоретичному рівні педагогічних умов.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів указаної проблеми. Подальші науково-педагогічні пошуки передбачають вивчення теоретичних та методологічних засад організації самоосвіти студентів із питань індивідуального оздоровлення, оволодіння практичним досвідом валеологічної діяльності, зміцнення зв'язку вищої та післядипломної освіти з метою розвитку культури здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бельорін-Еррера О. М. Здоров'яорієнтоване освітнє середовище як умова підвищення якості підготовки майбутніх фахівців / О. М. Бельорін-Еррера, В. Г. Пасинок // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер.: Педагогічні науки. – 2013. – № 5. – Ч. II. – С. 42–48.
2. Бойчук Ю. Д. Оптимізація освітнього середовища як основа здоров'язбереження учасників освітнього процесу / Ю. Д. Бойчук, О. О. Пальчик, О. О. Дехтярьова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка. – 2012. – № 2. – С. 137–145.
3. Міхеєнко О. І. Формування культури здоров'я населення як нагальна потреба сучасності / О. І. Міхеєнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – № 1. – С. 82–91.
4. Щербак І. М. Сучасні підходи до розуміння поняття «освітнє середовище» / І. М. Щербак // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. – Вип. 32. – С. 227-231.

РЕЗЮМЕ

Бойчук Ю. Д., Авдеєнко І. Н., Турчинов А. В. Педагогические условия развития культуры здоровья студентов в образовательной среде высшего учебного заведения.

В статье представлены результаты исследования проблемы развития культуры здоровья студентов в образовательной среде высшего учебного заведения; определена сущность и составляющие культуры здоровья студенческой молодежи; охарактеризовано влияние образовательной среды на развитие культуры здоровья студентов; уточнены критерии, показатели и уровни развития исследуемого качества. Теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия развития культуры здоровья студентов в образовательной среде высшего учебного заведения.

Ключевые слова: *здоровье, культура здоровья, студенты, высшее учебное заведение, профессиональная подготовка, образовательная среда, педагогические условия, развитие.*

SUMMARY

Boychuk Yu., Avdeenko I., Turchinov A. Pedagogical terms of development of students' health culture in the educational environment of higher educational institution.

In the article on the basis of analysis of scientific pedagogical literature the essence and the component structure of students' health culture as the integrated professional and personal education, that determines readiness of future specialists for the effective solution of the health-oriented tasks taking into account the specificities of their future professional activity is defined. It was found that in the formation of students' health culture the educational environment of higher educational institution has the main role that carries out the following functions: value-orientation, informatively-cognitive, backbone and organizational-activity.

The scientific and pedagogical search allowed to ground theoretically pedagogical terms of formation of students' health culture in the educational environment of higher educational institution. In the work pedagogical terms which provide are experimentally realized: valueological orientation of students' professional training (definition of the purpose, tasks and directions of process of students' pedagogical training taking into account the necessity of development of health culture); acquaintance of students with the necessary knowledge of valueological content (the concepts "health" and "healthy lifestyle", regularity of preservation and strengthening of the physical, mental, social and spiritual health, the negative impact of harmful habits on an organism, prevention of socially dangerous diseases); mastering by the ways of valueological activity by students (the preservation and strengthening of the physical, mental, social and

spiritual health of clients); introduction of the comprehensive program of development of health culture in the process of professional training (use of the educational potential of teaching, research, practical and extracurricular training).

The results of forming experiment have shown that in the formation of students' health culture there were essential changes those are the proof of efficiency of the realization in the process of professional training of scientifically grounded pedagogical terms of development of students' health culture in educational environment of higher educational institution.

Key words: *development, educational environment, health, health culture, higher educational institution, pedagogical terms, professional training, students*